

**Zakład
zdrojowo-kąpielowy**

РИБКА

solanka jodo-bromowa

Opisał

**Dr. Edmund Supiński
lekarz Zakładu**

DRUKARNIA ZWIĄZKOWA W KRAKOWIE

ZAKŁAD
ZDROJOWO-KĄPIELOWY
RABKA

SOLANKA JODO-BROMOWA

OPISAE

DR. EDMUND SUPIŃSKI

LEKARZ ZAKŁADU.

Nakładem Zakładu zdrojowego.

W KRAKOWIE
CZCIONKAMI DRUKARNI ZWIĄZKOWEJ
POD ZARZĄDEM A. SZYJEWSKIEGO
1901.

124

54406

WU. 68-1952 p. 85

»Pielęgnować i wspierać krajowe zdrojo-
wiska jest wspólnym naszym obowiązkiem.
Połączonemi siłami przywieziemy do sku-
tku zbawienne dzieło obrócenia naszych zdro-
jów lekarskich, owych skarbów własnej ziemi,
na ogólny krajowy pożytek«.

Dr. Zieleniewski

(»Nasze wody mineralne«).

Historya, rozwój i urządzenia Zakładu kąpielowego.

Historya słonych źródeł Rabki sięga cza-
sów odległych. Dostarczały one soli już w wieku
XIII, należały zaś wówczas w moc przywileju
Bolesława Wstydlivego do klasztoru Cyster-
sów w Szczyrzycu. Wzmiankę o fakcie po-
wyższym, znajdujemy w dziele Długosza, *Liber
beneficiorum*, gdzie wspomina wyraźnie *Sal in
Rabka*.

Następna wiadomość o źródłach datuje się
z czasów Zygmunta Augusta, z roku 1568.
W roku tym otrzymał mieszczanin oświęcimski
Jerzy Grossmann przywilej na założenie gwa-
rectwa, mającego się trudnić wydobywaniem soli

rabczańskiej. Gwarectwo to wybijało głębokie szyby, z których otrzymywano solankę. Korzystali z naturalnego bogactwa ziemi właściciele, korzystał i lud okoliczny. Stan podobny trwał aż do drugiego dziesiątka lat ubiegłego stulecia, do chwili, kiedy w roku 1813 rząd austriacki sól zmonopolizował. Głębokie studnie zasypano rumowiskiem, kamieniami i ziemią i postawiono przy nich straż, by nikt z nich nie mógł korzystać.

Taki stan trwał do roku 1855. Rok ten stanowi epokę w dziejach rozwoju wielu zdrojowisk galicyjskich, a między innymi i Rabki. Historia tych zdrojowisk z wdzięcznością zawsze wspominać będzie imię prof. krak. Uniw. Dra Dietla, który pierwszy gorąco wziął do serca sprawę krajowych źródeł leczniczych. On to zawiązał w roku 1857 przy Towarzystwie naukowem krakowskiem osobną Komisję balneologiczną, która zajęła się zbadaniem i spożytkowaniem naszych wód mineralnych, dotychczas w celach leczniczych prawie zupełnie nieużywanych.

Na posiedzeniu dnia 7 marca 1858 r. postanowiła Komisja balneologiczna zająć się zbadaniem zapomnianych źródeł rabczańskich, a uzyskawszy od rządu pozwolenie do ich tymczasowego odkrycia, powierzyła tę pracę prof. Drowi Skoblowi, który w dniu 28 sierpnia tegoż roku zbadał na miejscu słone zdroje i pierw-

szy naukowy ich opis, zamieścił w rocznikach Towarzystwa naukowego krakowskiego w roku 1859. W referacie swoim zaznaczył prof. Dr. Skobel, że na podstawie rozbioru dokonanego przez chemika krakowskiego p. Aleksandrowicza, wody ze źródeł rabczańskich należą do rzędu solanek jod i brom zawierających, że wreszcie z uwagi na ich obfitość oraz bardzo korzystne położenie samej miejscowości, otwarcie zakładu zdrojowo-kąpielowego byłoby wskazaniem i pożądanem.

Na skutek dalszych starań i zabiegów Komisji balneologicznej zezwoliło ministerstwo skarbu reskryptem z dnia 18 stycznia 1861 roku na zupełne odkopanie źródeł rabczańskich i spożytkowanie ich w celach leczniczych — ówczesny zaś Rabki właściciel ś. p. Julian Zubrzycki otrzymał pozwolenie na otwarcie Zakładu zdrojowo-kąpielowego.

Raźno zabrano się do pracy, ta zaś łatwą nie była. Zaczęto od źródeł, które kolejno odkopywano i oczyszczano.

W ten sposób odkryto z pomyslnym skutkiem, a wielkim nakładem pracy i kosztów cztery źródła, które nazwano źródłami: Maryi, Rafaeli, Krakusa i Kazimierza. Otrzymaną z nich wodę zbadał chemicznie wspomniany już powyżej p. Aleksandrowicz i opublikował wyniki swych badań — wyniki, wróżące młodemu zdrojowisku świetną przyszłość — odkrywające

krajowi zapomniane źródło bogactwa — obiecujące chorym ulgę w cierpieniach.

Ale była to dopiero połowa dzieła.

Trzeba było chorych gdzieś pomieścić — wybudować łaźienki — domy mieszkalne i wiele innych wprowadzać urządzeń. Postęp był szybki, bo w broszurce *Sources de Rabka* wydanej w roku 1867, a traktującej przeważnie o składzie chemicznym tutejszych solanek — jest już wzmianka o łaźienkach mieszczących się w piętrowym budynku, o domu zakładowym, kilku domach mieszkalnych, a nawet miejscach przechadzek — alejach wysadzanych drzewami itd.

Według obliczenia tyle zasłużonego około balneologii krajowej Dra Zieleniewskiego, autora broszury »Nasze wody mineralne«, skromną była frekwencya kuracjuszków w roku otwarcia zakładu, gdyż dosięgła zaledwie niskiej cyfry 120 osób, dla których wydano 2.040 kąpiel. Odtąd jednak stałe, acz powolne zwiększanie się liczby frekwencyi leczących się świadczy o ciągłym rozwoju zakładu.

Że Rabka została w tyle, nie ulega kwestyi, że nie stała na wysokości swego zadania jest również pewnem, ale trzeba nie spuszczać z uwagi, że zbywało na środkach, że w kraju nieznano jeszcze zadziwiających skutków jej wód, że wreszcie brak odpowiednich środków komunikacyjnych utrudniał przystęp.

Że Zakład mimo to stałe się rozwijał, jest

zasługą nietylko własności leczniczych jego źródeł, ale i niezmiordowanej pracy ówczesnego właściciela Rabki ś. p. J. Zubrzyckiego.

Zasłużył przeto słusznie na uznanie i pamięć społeczeństwa, oraz na biust ustawiony w naczelnym miejscu tego zdrojowiska, którego był wskrzesicielem.

W roku 1895 przeszła Rabka w ręce dzisiejszych właścicieli, którzy od pierwszej chwili pragnęli gorąco ze wszechmiar na to zasługujące zdrojowisko podnieść i postawić je na wyżynie nowoczesnych wymagań.

Treścią każdego Zakładu zdrojowo-kąpielowego są jego źródła. Od tego też zaczęto. Pogłębiono 3 metry głębokie źródło Krakusa do 22 i otrzymano znacznie większą ilość wody. W całej głębokości dano cembrzynę cementową, obitą na zewnątrz iłem garncarskim, co chroni wodę od ewentualnych domieszek wody słodkiej. Źródła Maryi i Rafaeli podobnie oczyszczono i starannie zaopatrzono. Ponieważ woda pierwszego z nich służy przeważnie do picia, zastąpiono dotychczasową prymitywną pompę, nową — urządzoną wedle wszelkich nowoczesnych wymagań — samo zaś źródło ozdobiono pięknym kioskiem.

Wodę do kąpeli pompuje się z tego źródła elektromotorem o sile jednego konia.

Najwięcej nakładu i pracy wymagał najbardziej zaniedbany, a głęboki zdroj Kazimierza.

Źródło jeszcze do 63 *m* pogłębione wymagało troskliwego zaopatrzenia.

Dano więc do 23 *m* w głąb cembrzynę podwójną — przestrzeń zaś między niemi wypełniono item garncarskim, chroniąc przez to od dopływu zaskórnej wody. W roku bieżącym zaopatrzone to źródło w nową pompę — pompującą wodę ze samego dna. Pompę porusza elektromotor o sile 5 koni.

Najmłodsze ze źródeł — źródło Heleny, zawiera ślady składników innych źródeł; główną jego cechą znaczna ilość gazów palnych.

Z tak zaopatrzonych źródeł otrzymaną wodę mineralną wysłano do zbadania i chemicznego rozbioru do docenta Uniw. krak. Dra Lembergera. Badanie, którego rezultaty poniżej zamieszczono, wykazało, że wody rabczańskie są bardzo silnymi solankami zawierającymi jod i brom, w zestawieniu zaś z innymi wodami tej samej kategorii prawie najsilniejszemi na kontynencie. Dlatego też produkt tutejszych wód, znany jako »Sól rabczańska«, przewyższając inne, co do ilości jodu i bromu znajduje tak wielki popyt, że eksport jego dziś już dochodzi 5.000 *kg.* rocznie.

Ponieważ frekwencya gości stale się zwiększała — było przeto wskazanem, aby mieć w zapasie jak najwięcej wody mineralnej służącej do kąpieli. Do tego celu służyły wprawdzie 3 ogromne zbiorniki betonowe, — że

jednak ich pojemność nie odpowiadała 'w zupełności potrzebom, wybudowano przeto jeszcze jeden rezerwoar kosztem 12.000 Koron. Cały z betonu ze sklepieniem systemu Monier'a świadczy wymownie, ile trudu poświęca zarząd, by odpowiedzieć swym obowiązkom wobec leczącej się publiczności.

I źródła i zbiorniki połączone są siecią podziemnych rur hermetycznych z łazienkami.

Rury żelazne wewnątrz cynkowane unie możliwiają wszelkie zmiany chemiczne w wodzie leczniczej.

Wydatność opisanych źródeł przy regularnem pompowaniu wynosi 35 tysięcy litrów na dobę. Pompowanie odbywa się za pomocą motoru o sile razem 6 koni.

Pojemność wszystkich zbiorników wynosi 800 metrów sześciennych, co stanowi pokąźną cyfrę 4.000 kąpielii zapasowych. Wodę do kąpielii przeznaczoną ogrzewa się w kadziach, zapomocą pary z dwóch kotłów o 25 metr. kwadratowych powierzchni ogrzewalnej.

Przejdźmy do łazienek. Istniejące okazały się za szczupłe, dobudowano więc nowe, zmieniając równocześnie urządzenie wewnątrz. Na całej długości budynku założono szczelny kanał steingutowy, który wodę zużytą odprowadza do rzeki. Kabiny zaopatrzone w kamienne posadzki »terazzo« i odpowiednio do klas wyposażono wannami marmurowemi,

metalowemi lub drewnianemi lakierowanemi. Kabiny wysokie — widne i jasne — utrzymywane z drobiazgową czystością, mają nawet wśród wielkich upałów letnich powietrze świeże i czyste.

Niektóre kabiny są zaopatrzone w kilka wanien różnej wielkości, co dla leczącej się n. p. rodziny okazało się bardzo dogodne, ułatwia bowiem nadzór, a skraca czas. Umeblowanie, odpowiednio do klas, w pierwszej nawet zbytckowne, wszędzie zresztą staranne i czyste. W roku bieżącym oddane zostaną do użytku po dwie łazienki borowinowe i hydropatyczne. W tych ostatnich wykonuje fachowo wykształcona służba wszelkie zabiegi, jak nacierania, zawijania, natryski, zlewania i t. p. według ordynacyi lekarskiej, a pod kontrolą lekarza zakładowego.

Uporawszy się w ten sposób z kwestyą najważniejszą, pomyślano o innych potrzebach Zakładu zdrojowego. Wybudowano 3 nowe domy, co zwiększyło liczbę mieszkań o przeszło 50 pokoi. Dawne mieszkania rozszerzono, uposażono w tak pożyteczne, a przyjemne werandy, wszystkie z gruntu odrestaurowano, a niektóre na nowo urządzone. Domy drewniane, więc bezwarunkowo suche, są wszystkie wewnątrz tynkowane, rok rocznie bielone, a urządzone wygodnie i czysto. Mieszkania droższe zaopatrzone w wyściełane, pluszem kryte

meble, żelazne lub marmurowe umywalnie, łożka również żelazne z materacami sprężynowymi, przy dywanami zasłanych podłogach, robią wrażenie nietylko bardzo wygodnych, ale nawet komfortownych. Wszystkie mieszkania większe mają swoje kuchnie, mieszczące się jużto w tym samym budynku, jużteż w małych tuż obok mieszkań umyślnie na ten cel stawianych domkach, co się okazało i dogodniejszym i bezpieczniejszem.

Mając na uwadze, rzecz tak ważną w uzdrowisku, jak czystość powietrza, nie szczędzono pracy, by należycie uporządkować, po macoszemu zwykle u nas traktowaną, kwestyę kanalizacyi, zlewów i wychodków. Przedewszystkiem skanalizowano cały Zakład; kanały są murowane z kamienia kładzionego na sucho, co przy nieprzepuszczalnym gruncie wobec bardzo silnych spadków, jest zupełnie wystarczające.

Wygodne wychodki ustawiono tuż przy domach, zaopatrzone w odwanijający torf i bardzo dobrą wentylacyę. Doły kloaczne wszystkie murowane na cemencie systemu przewalowego, to znaczy, że nadmiar płynny odpływa do kanału. Obok nich urządzone zamknięte zlewy, połączone bezpośrednio z kanałem.

Dobrej wody źródlanej dostarcza sześć studni pompowych, wszystkie na przeszło 10 metrów głębokie.

Mimo przytykających do Zakładu lasów szpilkowych, poprzecinanych ścieżkami — interesujących, a nie męczących wycieczek w okoliczne malownicze góry — dawał się odczuwać, szczególnie więcej osłabionym kuracyuszom, brak odpowiedniego parku w samym Zakładzie położonego. Urządzono go więc na wyżynie ponad źródłami na przestrzeni 50 morgów — drzewa już rosnące zostały pomnożone kilkoma tysiącami młodszych. Linia ścieżek przeszło 5 *km* długa, obstawiona ławkami, zapewniła bardziej osłabionym chorym miłą przechadzkę. Tam mieszczą się plac do krokieta, lawn-tenisa, tu na suchych trawnikach w tym celu urządzonych koziółkuje mała rzesza — gdy jej kąpiele zdrowia, a z niem i ochoty przysporzą.

Kto wie, jak niesłychanie ważnym czynnikiem leczniczym jest słońce w leczeniu rozmaitych chorób, a przedewszystkiem w leczeniu dzieci lymfatycznych, anemicznych i rachitycznych, ten przyzna, że taki park położony wśród lasów szpilkowych i gór na płasko-wzgórzu wzniesionem na 540 metr. nad p. m. niezacieniony zbyt drzewami, a przed wiatrem zakryty, w którym dzieci bawiąc się i biegając, kąpią się w promieniach dobrotę czynnego słońca — jest jedną z wielkich zalet Rabki.

Z pośród wielu robót melioracyjnych, wykonywanych rok rocznie w Zakładzie, wyszcze-

gólnie należy wybudowanie hali służącej do gimnastyki leczniczej, a urządzonej według fachowych wskazówek, — przerobienie krytego deptaka tuż przy źródłach i łaźniach — poprowadzenie całej sieci ścieżek i chodników w całym Zakładzie — odrestaurowanie sali balowej i czytelnicy, — założenie ogrodów warzywnego i kwiatowego dla potrzeb gości, — urządzenie licznych klombów kwiatowych i wielu innych urządzeń mniejszej wagi, mających na celu wygodę i zadowolenie gości.

W roku 1900 zaprowadzono w całym Zakładzie i wszystkich mieszkaniach oświetlenie elektryczne. Motor parowy ustawiony w osobnym budynku wprawia w ruch nie tylko maszynę dynamo - elektryczną, lecz doprowadza także, jak to już wspomniałem, wodę ze źródeł i zbiorników na kotły.

Sześć lamp łukowych rozrzuconych po Zakładzie i parku oświetla wieczorem cały Zakład kąpielowy i park.

Ulepszenia poczynione w Zakładzie pod względem higieny, nie pozostawiają nic do życzenia.

Ostatnim wyrazem szczyrych w tym kierunku usiłowań jest wybudowanie domu izolacyjnego, służącego do pomieszczenia osób chorych lub podejrzanych o choroby zakaźne. Przypadki zawleczenia chorób zakaźnych wobec wielkiej frekwencji osób z różnych oko-

lic, jak wszędzie, tak i tutaj zdarzyć się mogą. Od razu atoli izolowane, muszą się ograniczyć na sporadycznym wypadku.

Zapatrywanie to popiera fakt, że w ciągu ostatnich lat pięciu było ich tylko trzy. Dom izolacyjny stoi poza obrębem zakładu, składa się z dwóch mieszkań, zupełnie nawet w najdrobniejszych częściach od siebie oddzielonych.

Do dezynfekcyi mieszkań, zapomocą par formalinowych służą aparaty Scheringa, obecnie uznane za najlepsze.

Szkic powyższy, krótki obraz intensywnej działalności zarządu w ciągu ostatnich lat pięciu, mimo swych szczupłych ram, daje jasny pogląd na chęci i tendencye właścicieli.

Wszystko przeprowadzono ściśle i logicznie, w myśl programu zarządu z roku 1895.

Że postępowanie takie znalazło uznanie ogólne oraz aprobatę sfer miarodajnych, najlepszym dowodem, pochlebne uznanie lekarzy, którzy po Zjeździe naukowym w Krakowie, przybyli tu gremialnie dla zwiedzenia zdrojowiska — najwymowniejszem świadectwem z roku na rok szybko wzrastająca ilość kuracyuszów — zadowolonych z pomyślnych rezultatów leczenia i z przyjemnie spędzonych tu chwil.

Dobroczyne i skuteczne działanie wód rabczańskich skłoniło krakowskie Towarzystwo Opieki szpitalnej dla dzieci, do założenia tu

przed laty jedenastu kolonii leczniczej dla dzieci skrofulicznych.

Lecznica ta tak wymownie świadcząca o swoim organizatorze prof. Drze Jakubowskim, rektorze krakowskiego Uniw., którego niezmordowanej pracy i szlachetnym zabiegom istnienie i rozwój zawdzięcza, jest wielkiem dobrodziejstwem dla chorej i ubogiej dziatwy, która tu zyskuje zdrowie i wraca do domu, błogosławiąc szlachetnego inicjatora i ofiarność publiczną. Lecznica mieści się w pięknej willi własnej, otoczonej lasem i ogrodem. Korzysta z jej dobrodziejstwa w ciągu miesięcy letnich około 100 dzieci. Jak dodatnimi były rezultaty leczenia w pomienionej instytucyi, wykazuje sprawozdanie Dra Jakubowskiego z roku 1899, w którym czytamy: »Wyniki leczenia u dzieci przebywających w kolonii były we wszystkich sezonach bardzo pomyślne, tak pod względem przybytku na wadze, jakoteż ogólnej poprawie zmian chorobowych«.

Oprócz tej stałej lecznicy, zjawia się rokrocznie na kilka tygodni kolonia dziatwy izraelskiej, mieszcząca się na wsi w wynajętym na ten cel lokalu.

W roku 1899 bawiła w Rabce przez kilka tygodni kolonia podrzutków, utrzymywana kosztem księżnej Ogińskiej w Bobrku.

Położenie i klimat.

Skryta w dolinie wartkiej Raby, po której obu brzegach się rozsiadła, leży mała podgórska miejscina Rabka, której imię rozniosły po świecie dopiero zdrowonośne źródła.

Sam Zakład kąpielowy oddalony od miasteczka o 1 kilometr, leży dużo wyżej na obszernym wzniesionym na 510 metr. nad p. m. płaskowzgórzu, o terenie lekko falistym, podnoszącym się zwolna w górę niby równia pochyła, której wierzchołek sięga okolicznych gór.

Od północy olbrzymia góra Luboń (1.200 metr.) dominuje nad okolicą, a łącząc się w łańcuch nieprzerwany z sąsiednimi szczytami Biernatką, Banią, Grzebieniem, Szumiącą, Orlikiem, Maciejową, Zabornią i Krzywoniem — takim wieńcem wyższych i niższych szczytów otacza całe płaskowzgórze. Stoki ich częścią uprawne i zalesione, a wierzchołki niektórych sterczące jako nagie turnie, malowniczy i urozmaicony tworzą dla oka obraz. Od południowego zachodu widnokrąg przedłuża się, a na jego tle maluje się olbrzymi grzbiet Babiej

góry w śnieżnym czepcu. Stoi ona samotna na odległej strażnicy Tatr, gromadzi i rozpędza chmury, dla ludu stanowiąc nieomylny barometr.

Zasłonięte w ten sposób przed wiatrami zdrojowisko ma klimat jednostajny i łagodny — rzadsze powietrze górskie, bogate w ozon i żywiczne zapachy, a wolne od nadmiaru wilgoci, zaspakaja potrzebę oddychania i lepiej i pręcej.

Doprowadzając do płuc większą ilość tlenu, przyspiesza przemianę materii — wzmacnia i hartuje organizm — pobudza apetyt. Następstwem tego jest, że waga nawet wątłych dzieci używających kąpiei solankowych, które z natury swej powodują zwykle ubytek wagi, nie tylko nie spada, ale przy dłuższym pobycie stale się zwiększa.

Rabka ma swoją przyszłość, jako stacya klimatyczna. Dzisiaj już przybywają tu na pobyt letni chorzy bez specjalnego wskazania, lub tacy, którym przeciwwskazany jest klimat wysokich gór, niemniej, jak chorzy nerwowo lub na serce.

Tabelka najwyższej i najniższej ciepłoty w poszczególnych miesiącach trzech ostatnich lat w Rabce, mierzona w cieniu:

	1898		1899		1900	
	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.
Styczeń	+ 5.1	-21.0	+ 7.6	- 9.3	+ 4.2	-13.2
Luty	+ 6.3	-19.0	+10.4	-19.1	+11.2	- 6.2
Marzec	+12.8	- 4.6	+12.4	-11.6	+12.9	- 3.7
Kwiecień	+16.8	- 1.3	+14.9	- 2.7	+16.2	- 2.8
Maj	+22.8	+ 7.4	+23.4	+ 1.8	+20.7	+ 2.2
Czerwiec	+24.2	+ 8.7	+21.9	+ 7.3	+23.6	+11.9
Lipiec	+24.5	+11.1	+24.7	+12.0	+28.1	+10.5
Sierpień	+27.6	+10.3	+23.4	+ 7.9	+24.3	+10.1
Wrzesień	+23.7	+ 0.5	+23.0	+ 6.4	+21.6	+ 7.0
Pazdziernik	+15.0	- 0.6	+20.8	- 1.9	+19.3	- 0.6
Listopad	+13.7	- 3.4	+14.9	- 8.8	+15.3	- 2.6
Grudzień	+ 9.6	-11.8	+ 5.3	-13.9	+ 9.1	-10.3

Środki lecznicze.

Do środków leczniczych w Zakładzie stosowanych należą :

I. Picie wody mineralnej jużto czystej, jużteż z mlekiem lub innymi wodami mineralnymi według ordynacyi lekarskiej.

II. Kąpiele solankowo-jodowe.

III. Przetwór wody rabczańskiej — sól jodobromowa, otrzymana przez odparowanie wody — zawiera wszystkie połączenia jodu i bromu skoncentrowane. Jest mialka, gruboziarnista, niekrystaliczna, barwy żółtawej, smaku słono-ściąającego. Do handlu wchodzi w pudełkach drewnianych, 1 kg. soli zawierających, a opatrzonych banderolą z prawnie zastrzeżoną marką ochronną.

Używa się jej do inhalacyi i przepłukiwań okładów, zmywań, do sporządzania sztucznych kąpielii w domu w ciągu zimy, a w niektórych wypadkach do wzmocnienia kąpielii miejscowych.

Skład chemiczny podany poniżej.

IV. Muł czyli szlam źródłany, mineralny, stosowany do okładów przy obrzękach żółzowych, gruźliczych i t. p.

V. Kąpiele borowinowe.

VI. Hydroterapia.

VII. Powietrze podgórskie (*subalpin*) łagodne, wolne od pyłu i wszelkich zanieczyszczeń, rzadsze z powodu znacznego wzniesienia, a przesycone ozonem i żywicą — jest bardzo dzielnym środkiem leczniczym.

VIII. Gimnastyka lecznicza i masaż, prowadzone przez specjalistkę w swoim zawodzie, zaszczytnie znaną na polu ortopedyi p. Helenę Kuczalską, właścicielkę powszechnie znanego zakładu w Warszawie. Fachowo wykształcona w Szwecyi — od kilkunastu lat chlubnie kieruje gimnastyką leczniczą w Rabce, skarbiąc sobie wdzięczność leczących się, zaszczyt przynosząc Zakładowi. Ruchliwa i czynna, zawsze otoczona dziećmi i młodzieżą, dla której wynajduje miłe niespodzianki, urządza gry i zabawy, to znowu wycieczki lub przedstawienia amatorskie, stanowi prawdziwy »*spiritus movens*« Zakładu.

Gimnastyka lecznicza odbywa się w specjalnie na ten cel wybudowanym budynku,

zaopatrzonym w liczne przyrządy do jej wykonywania potrzebne.

Jedna lub dwie uczennice p. Kuczalskiej pomagają jej w wykonywaniu wszelakich zabiegów ortopedycznych, których ordynacja i nadzór są obowiązkiem lekarza zakładowego.

IX. Apteka w środku Zakładu, zaopatrzona w wszelkie nawet najnowsze leki, ma również na składzie wody mineralne najświeższego czerpania.

Działanie i zastosowanie wód.

Wody rabczańskie ze względu na swój skład chemiczny, znajdują bardzo obszerne zastosowanie w różnorodnych cierpieniach, polegających na upośledzeniu przemiany materii i stanach pozapalnych połączonych z wysiękami, w żołądkach, w późnych okresach przymiotu, w niektórych chorobach serca i t. d.

Przy wewnętrznem użyciu wód rabczańskich działają głównie: sól, jod i brom. Chlorek sodu, działając na błonę śluzową przewodu pokarmowego, drażni ją, pobudzając gruczoły do zwiększonej wydzieliny, rozpuszcza śluz żołądkowy, wzmacnia apetyt i trawienie. Dostawszy się do obiegu krwi, pobudzając gruczoły do szybszej przemiany materii oraz zwiększonego wydzielania.

Sposób działania jodu na wewnątrz użytego jest jeszcze kwestyą sporną, w każdym jednak razie, krótko po użyciu spotykamy

go we wszystkich wydzielinach fizjologicznych. Działa przedewszystkiem na system limfatyczny, przyspieszając resorbcyę. Trzeba tu wreszcie uwzględnić i inne składniki, jak dwuwęglan sodu, bromki sodu i potasu, które równie pobudzająco wpływają na przemianę materji.

Przy ocenianiu działania wód mineralnych, użytych w formie kąpeli, uwzględnić musimy trzy wpływy, a to: mechaniczny, termiczny i chemiczny. Mechaniczny polega na oczyszczeniu skóry z nagromadzonego potu, tłuszczu i złuszczonej komórki przyskórki, przez co staje się ona więcej wrażliwą i zyskuje na transpiracyi.

Wpływ termiczny kąpeli odpowiednio stosowanych, objawia się rozgrzaniem skóry, rozszerzeniem jej naczyń, zmianą pod względem rozmieszczenia krwi i podrażnieniem skórnych zakończeń, które przenoszą tę podniecię do systemu dośrodkowego.

Im większą jest różnica w temperaturze ciała a kąpeli, t. j. im silniej zadrażnione zostaną zakończenia nerwowe, tem skurcz naczyń jest krótszy, a rozkurcz po nim następujący, dłuższy. Proces ten objawia się inaczej, gdy ciepłota wody zbliża się do ciepłoty ciała, wtedy bowiem pierwszym objawem jest rozkurcz.

Chemiczny wpływ wody mineralnej do ką-

pieli użytej jest spotęgowany przez współdziałanie wpływów wyżej wymienionych.

Sól kuchenna — połączenia jodu i bromu, wolny oraz uwalniający się z swych połączeń bezwodnik węglowy, działają na organizm nie wprost przez skórę, ale znowu drogą zadrażnienia skórnych zakończeń nerwowych.

Wpływy te dopełniające i wzmacniające się wzajemnie, pobudzają organizm do szybszego wykonywania fizyologicznych funkcji palenia, przyspieszają proces utleniania i wydzielania bezwodnika węglowego, czego ostatnim wynikiem jest szybka przemiana materii całego ustroju.

Najnowsze badania wykazały, że pod wpływem kąpieli słonych zwiększa się wydzielanie bezwodnika węglowego, a zatem i przemiana materii jest szybsza, przyczem nie białko, lecz węglowodany prędzej ulegają rozkładowi.

Z charakteru i własności wód rabczańskich wynika wskazanie do używania ich w następujących stanach chorobowych:

I. *Zołązy (Scrophulosis)* ze wszystkimi ich objawami jużto bez wyraźnego umiejscowienia, jużto w formie obrzęku i ropienia gruczołów limfatycznych.

II. *Choroby skóry na tle żółzowem i gruźliczem.*

III Gruźlica kości, okostnej i stawów.

IV. Chroniczny nieżyt tchawicy i oskrzeli, spowodowany powiększeniem gruczołów limfatycznych pozaoskrzelowych (*asthma bronchiale*) na tymże tle.

V. Chroniczne zapalenie ucha środkowego (*otitis media*), nieżyt błony śluzowej nosa (*ozacna*).

VI. Przewlekłe zapalenie błon surowiczych, szczególnie błony brzusznej (*peritonitis chronica*), trudno ulegające wessaniu wypociny pozapalne w jamie brzusznej (*peri et parathyphlitis*), wypociny pozapalne w jamie opłucnowej (*pleuritis*) i w worku osierdziowym (*pericarditis*).

VII. Reumatyzm stawowy, szczególnie zaś przypadki ze świeżymi i bolesnymi wysiękami.

VIII. Choroba angielska (*rachitis*), tak wczesna jak późniejsza.

IX. Kiła (*syphilis*) ze zmianami drugo- i trzeciorzędniemi — nerwobóle na tem tle, oraz przesycenie organizmu rtęcią.

X. Cierpienie oka, polegające na tle żółzowem i kiłowem.

XI. Rany pooperacyjne trudno się gojące.

XII. Przewlekła zimnica (*malaria*) z powiększeniem śledziony.

XIII. Cierpienia organów płciowych kobiecych, jak:

- a) zboczenia w menstruacji,
- b) zapalenie sutek przewlekłe (*mastitis chronica*),
- c) włókniaki i włóknomięsaki macicy (*fibroma et fibromyomata uteri*),
- d) wysięki po sprawach zapalnych (*residua post peri et para metritidem*),
- e) mięsaszowe i śródmaciczne przewlekłe zapalenia (*metritis et endometritis chronica*).

XIV. Choroby serca, jak zapalenie mięśnia sercowego, zapalenie wsierdzia i osierdzia, otłuszczenie i osłabienie serca (*myocarditis endo et pericarditis, cor adiposum, adynamia cordis*).

W tych cierpieniach letnie kąpiele słone sprowadzają nietylko wessanie złogów i wysięków zapalnych, ale także wzmacniają mięsień sercowy.

W kąpielu letniej bowiem ilość tętna upada, natomiast podnosi się parcie krwi w naczyniach — w następstwie czego znów następuje silniejsza akcyja serca i zmniejszenie się zastoju w krążeniu małym.

Skutkiem podniesienia się parcia krwi, praca mięśnia sercowego wzmagą się — pojedyncze skurcze rzadsze lecz intensywne, prowadzą wzmożenie i przerost serca.

Do tego leczenia nadają się bardzo przypadki otłuszczenia serca przy ogólnej otyłości, wykluczyć zaś należy cierpienia, polegające na miażdżycowym stwardnieniu lub rozszerzeniu naczyń.

To zdrojowe leczenie chorób serca znakomicie wspomaga lekko falisty teren Zakładu kąpielowego, którego rozmaite pochyłości stawią gimnastykę dla mięśnia sercowego.

Część informacyjna.

Linia kolei żelaznej, której stacya jest nie o cały kilometr od Zakładu odległa, łączy Rabkę z Granicą przez Skawce-Trzebinie, z Krakowem przez Suchą i Skawinę, ze Lwowem — przez Tarnów Stróże, z Zakopanem — wreszcie przez nowo wybudowaną linię Chabówka-Zakopane. Między stacyą a Zakładem kursuje w dzień i w nocy wygodny omnibus — na zamówienie można mieć powóz, prócz tego znajdują się przy każdym pociągu liczne wózki góralskie, kryte płótnem, a pełniące tu funkcye doróżek.

Przy każdym pociągu jest również umyślnie wysyłana służba zakładowa (łatwo ją poznać po napisach na czapkach), której obowiązkiem jest udzielanie wszelkich informacji.

Sezon kąpielowy rozpoczyna się 20 maja i trwa do końca września. Lekarzy ordynuje dwóch: lekarz zakładowy Dr. E. Supiński I. sekundaryusz krajowego

szpitala w Krakowie i Dr. O. Lang, lekarz okręgowy.

W samym zakładzie znajduje się 19 domów mieszkalnych, mieszczących przeszło 400 pokoi od najprostszycy do elegancko urządzoney, wszystkie oświetlone elektrycznie; cena ich umiarkowana, odpowiednia położeniu domu i urządzeniu.

Oprócz domów zakładowycy można wynająć od włościan w Rabce lub Słonem prymitywnie urządzone i tańsze mieszkanie, według umowy z właścicielem. Ponieważ najliczniejszy zjazd leczących się, poczyną się z końcem czerwca, zdarzyć się może, że przy wielkim napływie i zapełnieniu Zakładu, trudno znaleźć wymagane mieszkanie, zwłaszcza większego.

Przykrości tej jednak uniknąć łatwo, porozumiewając się poprzednio z zarządem Zakładu. Bardzo dobrego pożywienia i stosunkowo nie drogo, dostarczają dwie restauracye pod sanitarną kontrolą lekarza zakładowego.

Dla osób prowadzących kuchnie własne, znajduje się w Zakładzie jatka ze świeżem mięsem, sklepy z pieczywem i artykułami spożywczyymi — lud okoliczny dostarcza codziennie drobiu i świeżego nabiału, ogród zakładowy zaś jarzyn. Msze św. odprawia w kaplicy zakładowej miejscowe duchowieństwo codziennie. Apteka, urząd pocztowy i tele-

graficzny w środku Zakładu. Na sezon przyjeżdża z Krakowa pierwszorzędny fryzyer i cyrulik. Dwa razy dziennie koncertuje dobra orkiestra zakładowa. Sala balowa obszerna, wysoka, starannie utrzymana, z galeryą dla muzyki, służy na reuniony niedzielne, baliki dzieciinne, co czwartek się odbywające, koncerty i przedstawienia teatralne. Co rok zjeżdżają chóry akademickie ze Lwowa i Krakowa z pięknymi koncertami, po których następują ożywione i ochocze tańce.

Zakład posiada 2 fortepiany, wynajmowane na godziny.

Obok sali balowej mieści się czytelnia dzienników oraz biblioteka zakładowa. Przy restauracyi pokój bilardowy i do gry w karty.

W parku urządzono świeżo plac tenisowy, odpowiednimi przyborami wyposażony, krokiet i t. p.

C E N N I K.

Mieszkania :

pokój umeblowany z usługą i światłem elektrycznym, lecz bez pościeli, względnie do domu i urządzenia	od 2— 7 kor.
dwa pokoje . . . . . „	5—10 „
trzy „ . . . . . „	8—15 „
cztery „ . . . . . „	12—18 „
kuchnia osobna	1 kor. 50 gr.

Pościel dodawana na żądanie,
składa się z materaca, po-
duszki, kołdry, koca i bie-
lizny, i kosztuje . . . . . — kor. 50 gr.
dziennie.

Pojedyncza część pościeli 20—30 groszy.

Kąpiele solankowe :

1. Wanny marmurowe 3 kor.
2. I. klasa dla dorosł. 2 „ 20 gr.
dla dzieci 1 „ 40 „ do 1:80 gr.
3. II. klasa dla dorosł. 1 „ 60 „
dla dzieci 1 „ — „ do 1:20 gr.

Kąpiele nasiadowe :

w I. kl. po 1 kor., w II. kl. po 80 gr.

Kąpiele borowinowe :

po cenie 3 kor. 60 gr. do 4 kor.

Procedury hydropatyczne :

od 2 do 4 kor., względnie do jakości zabiegu.

Bielizna do kąpielii dodawana na żądanie 20 gr.

Taksa kuracyjna i na muzykę wynosi od osoby dorosłej 12 koron, następna osoba do tej samej rodziny należąca 8 kor., trzecia, czwarta i t. d. po 6 kor. Dzieci do lat 15 płacą po 4 kor., dzieci niżej 1 roku życia wolne od taksy.

Bony i służba wyższa po 4 kor., służba niższa wolna od taksy.

Omnibus w dzień 20 gr., w nocy 40 gr. od osoby.

Szczegółowych informacji udziela na żądanie Zarząd Zakładu kąpielowego w Rabce.

Skład chemiczny wody Rabcza

Składniki na 1000 gr. wody	R a b c z a				
	Zdrój M a r y i 1866	Zdrój Rafaeli 1866	Zdrój Krakusa 1866	Zdrój Krakusa 1897	Z z
Chlorek potasu . .	0-1301	0-0871	0-0919	0-0871	
» sodu . .	22-8654	22-9583	22-9842	22-9583	1
» litowy . .	—	—	—	—	
» wapniowy . .	—	—	—	—	
» magnowy . .	—	—	—	—	
Jodek sodowy . .	0-0456	0-0459	0-0379	0-0188	
» potasowy . .	—	—	—	—	
Bromek sodowy . .	0-0738	0-0730	0-0586	0-0356	
» potasowy . .	—	—	—	—	
Boran sodowy . .	śląd	śląd	śląd	0-2166	
Dwuwęglan sodowy	1-1362	1-1047	1-2342	0-7467	
Węglan litowy . .	0-0253	0-0276	0-0260	0-0526	
» wapniowy . .	0-4022	0-4867	0-4541	0-2496	
» magnowy . .	0-1292	0-2836	0-2565	0-1353	
» barowy . .	0-0059	0-0060	0-0061	—	
» strontowy . .	—	—	—	0-0595	
» manganawy	0-0012	0-0014	0-0011	0-00035	
» żelazawy . .	0-0032	0-0041	0-0031	0-0013	
» amonowy . .	—	—	—	—	
Siarkan sodowy . .	—	—	—	—	
» potasowy . .	0-0293	0-0801	0-0757	0-0565	
» wapniowy . .	—	—	—	—	
» barowy . .	—	—	—	0-00034	
Kwas krzemowy . .	0-0253	0-0225	0-0237	0-0171	
Składniki stałe zesp.	24-8759	24-6587	24-6587	23-7558	1
Ciężar gatunkowy .	1-01877	1-01880	1-01949	1-01664	1

ńskie i zestawienie porównawcze z innymi w

Źródło Kamierza 1885	Iwonicz		Rymanów		Truskawiec	
	Źródło Karola	Źródło Amelii	Źródło Tytusa	Źródło Klaudyi	Źródło Zofii	Źródło Bronisławy
0-2856	0-0797	0-0674	0-0867	0-0856	0-0020	—
1-5808	8-0066	6-7428	6-0084	6-0332	7-2025	11-2404
—	—	—	0-0309	0-0277	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	zn. ślad	zn. ślad	—	—	0-0967	0-3108
0-0108	0-0240	0-0136	—	—	—	—
—	—	—	0-0157	0-0078	ślad	—
0-0286	0-0365	0-0175	—	—	—	—
—	—	—	0-0096	0-00650	0-00001	0-0006
0-1766	—	—	—	—	ślad	ślad
0-6265	2-5944	2-0482	1-3273	1-3309	0-0047	0-00013
0-0836	0-0349	0-0302	—	—	ślad	ślad
0-2013	0-3812	0-3276	0-6436	0-6596	0-3839	0-6294
0-1219	0-1470	0-1273	0-1499	0-1493	0-0187	0-0447
—	0-0255	0-0252	0-0043	0-0055	—	—
0-0938	0-0173	0-0146	0-0314	0-0343	—	—
0-0023	ślad	ślad	—	—	—	—
0-0009	0-0091	0-0146	0-0157	0-0183	—	—
—	0-0145	0-0134	—	—	—	—
—	—	—	ślad	0-0021	0-6023	0-9316
0-0214	—	—	—	—	0-1902	0-8212
—	—	—	—	—	1-3275	2-2698
0-0067	—	—	—	—	—	—
0-0096	0-0238	0-0216	0-0320	0-0312	0-0078	0-0051
12-8959	11-4664	9-5962	8-3985	8-3955	10-2555	16-8283
1-00992	1-0069	1-0057	?	?	1-00771	1-01214

rodami o podobnym składzie.

S o l a n k i z a g r a n i c z n e

Teilbrunn Adelheid quelle	Homburg Elisabeth quelle	Kissingen Rakoczy	Kreuznach Elisabeth quelle	Königs- dorf Jastrzab	Hall Ober-Oest. Tassilo
—	0.3463	—	0.1256	0.0090	0.0397
4.970	9.857	5.8160	9.495	11.386	12.170
—	0.0216	0.0200	0.098	—	—
—	0.6505	—	1.499	0.599	0.4009
—	0.7627	0.4902	0.2314	0.3610	0.2426
0.0201	0.00003	—	0.004	—	—
—	—	—	—	0.020	MgJ ₂ 0.0426
0.0589	0.0032	0.0084	0.0399	0.030	MgBr ₂ 0.0584
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
0.1473	—	—	—	0.052	—
—	—	—	—	—	—
0.0453	1.5450	1.082	0.2064	—	—
0.0239	0.0019	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	0.0015	—	0.0012	—	—
0.0004	0.0240	0.0316	0.0257	—	0.0044
—	—	—	—	—	NH ₄ Cl 0.0733
0.0086	—	—	—	—	—
0.0060	—	0.3352	—	—	—
—	0.0168	0.3672	—	—	—
—	—	—	—	—	—
0.0125	0.0263	0.0129	0.0409	—	0.0244
5.3090	13.2568	8.1639	11.7635	12.4570	13.0564
?	?	?	?	?	?

Skład chemiczny soli Rabczańskiej.

Zestawienie połączeń zespolonych na 100 gr. soli wysu-
przy $+ 180^{\circ}$ C.

Chlorku potasu	KCl	0
» sodu	NaCl	91
Jodku sodu	NaI	0
Bromku sodu	NaBr	0
Siarkanu sodowego	SO_4Na_2	0
Boranu sodowego	$\text{B}_4\text{O}_7\text{Na}_2$	1
Węglanu sodowego	CO_3Na_2	2
» litowego	CO_3Li_2	0
» barowego	CO_3Ba	0
» strontowego	CO_3Sr	0
» wapniowego	CO_3Ca	1
» manganowego	CO_3Mg	1
» manganawego	CO_3Mn	0
Fosfor, glinow. + tlenku żelazow.	$\text{AlO}_3 + \text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{P}_2\text{O}_5$	0
Kwasu krzemowego	SiO_2	0
Ciała organiczne i utrata		0
Razem		100
Wody		0

BIBLIOTEKA
AKADEMII MEDYCZNEJ
W LUBLINIE

54406